

DET KONGELIGE DANSKE KUNSTAKADEMI
KUNSTAKADEMIETS ARKITEKTSKOLE

ARBEJDETS RUM

- to japanske case-studier formet omkring tekstilvirksomheden Hinaya og zen-templet Shinju-an.

Udtalelse vedr. phd-afhandling ved Jens Hvass

Afhandlingen med titlen „Arbejdets Rum - to japanske case-studier formet omkring tekstilvirksomheden Hinaya og zen-templet Shinju-an“ - er en ved sit omfang og righoldighed usædvanlig afhandling. Den rummer mere end 500 manuskriptsider og et stort antal af illustrationer, i hovedsagen fotografier optaget af forfatteren selv, og af en ganske usædvanlig karat.

Afhandlingen rummer ikke blot en stort anlagt udfoldelse af Arbejdets filosofi, men er desuden en særdeles kyndig antropologisk såvel som arkitektur- og kulturhistorisk indføring i rammebetingelserne for udfoldelsen af arbejdsfunktioner, i såvel et historisk som et aktuelt perspektiv. Jens Hvass' fremstilling er på en gang holdningspræget og uhyre kundskabsrig i sin analyse af forskellige arbejdsfunktioner i såvel vestlig som japansk kultursammenhæng.

Jens Hvass anskuer arbejdet som en menneskelig ytring der indebærer en sans for værdien i såvel de fysiske rammer, som værktøjet, former for samarbejde, og glæden ved at udføre et godt stykke arbejde. Han undersøger arbejdets centrale betydning for den arbejdendes selvopfattelse og personlige udvikling. Det mål han stedse holder sig for øje er at vise en ideel norm for arbejdsfunktionen og for arbejdsrummets fænomenologi og eksistentielle dimension, som kan være af betydning for udviklingen af gode arbejdspladser i fremtidige virksomheder også under højteknologiske vilkår.

Han er interesseret i hvorledes mennesket som artsvæsen realiserer sig igennem arbejdet og hvorledes at arbejdssituationen bør indebære dimensioner der leder udover den normale overlevelseskamp og hvad han kalder dens moderne ækvivalens - den økonomiske hensigtsmæssighed som den sættes af de givne markedsøkonomiske vilkår.

Det inciterende i Jens Hvass' fremstillingsform består i hans evne til at sammenholde det indre psykiske rum med det ydre arkitektoniske rum og dette rums sans kvaliteter, der naturligvis ikke blot er af æstetisk kontemplativ art, men i en mere aktiv forstand spiller med i udfoldelsen og menneskets realisering af sine evner *gennem* arbejdet.

Jens Hvass' særlige opfattelse af at arkitektur ikke skal anskues som en rent æstetisk kategori, men derimod igennem sin måde at være på - at arkitektur i en vis forstand *er* frem for blot at *synes* funderes i det som Jens Hvass har erfaret hos mange mennesker - nemlig oplevelsen af det evidente i, at der gives noget sådant som, overensstemmelser mellem det indre og det ydre arbejdsrum, dvs. det mentale rum og det fysisk sansbare rum.

Metodisk stiller Jens Hvass sig således kritisk overfor den blotte instrumentelle, superoptimerende, tilgang til arbejdet og dets ydelser. Han ønsker at undgå enhver glemsel i forhold til den rigdom af

individuel og kollektiv realisering, som arbejdet kan indebære for mennesker. Derfor går han heller ikke i teknisk henseende ind i moderne arbejds sociologi. Men lader sig til stadighed styre af interessen i at finde historiske, til dels ritualiserede former for udfoldelse gennem arbejdet såvel som eksemplariske moderne teknologisk udviklede arbejdssammenhænge.

Den blot tekniske omverdensbeherskelse, som den måtte ytre sig i en form for rå funktionalisme udsættes for kritik.

Tilsvarende vender han sig mod en rent mekanisk verdensopfattelse indenfor videnskab og anvendt teknologi. Den udveksling med naturen, som blot tjener den tekniske kontrol og den ureflekterede maksimering af produktionsydelsen, forsømmer sig i flere henseender ifølge Jens Hvass. Den ignorerer spørgsmålet om økologisk bæredygtighed - og dens syn på naturen, på materialet, på arbejdet m.m. indskrænker sig til et ønske om manipulation og kontrol.

En af de sammenhænge hvorfra Jens Hvass henter inspiration til sin civilisationskritik / sin kritiske analyse af den moderne produktionskultur er igennem studiet af en række traditionelle, japanske kultursammenhænge. Han vender sin opmærksomhed mod moderne videreførelser af det traditionelle Japans moralske, kulturelle og æstetiske kodekser.

Der er i hele Jens Hvass' fremstilling tale om en mobilisering af et meget stort videnspotentiale og af handlingen beriger læseren både med hensyn til sin almene indsigt i det japanske samfund og dets arkitektur ligesom af handlingen demonstrerer en mægtig indsigt i buddhisme og i relationerne mellem traditionerne i håndværket vis a vis de åndelige sammenhænge. Over visse af afhandlingens afsnit kunne man endda, frem for at tale om arbejdets rum i videre forstand, hævde, at der afhandles en imponerende viden om japansk arkitektur og det kulturskabte rum i denne del af verden.

Det besnærende i Jens Hvass' afhandling består ikke blot i at man føres ind i et stort kosmos, en personlig verden præget af stor viden og respekt overfor opgaven. Den personlige integritet tegner sig mærkbart, og den stille vej som forbinder krop og sansning er overalt tilstede i fremstillingen og understøttes af det helt fremragende billedmateriale, som i sig selv er en indikator på Jens Hvass' grad af indlevelse i sine emner.

De to japanske hovedeksempler er for den moderne epokes vedkommende fabrikken Hinaya af arkitekten Takamatsu, en virksomhed for fremstilling af udsøgte tekstiler der i dette tilfælde bruger særdeles kostbare materialer på udadvendte, repræsentative funktioner, mens det øvrige fremstillende arbejdsmiljø fortsat har den gamle slaveagtige feudale karakter, som for de ansatte nærmest er et levende helvede.

Hovedeksempel af ældre dato er klostretsituationen i samfundet Shinju-an, der er præget af økologisk balance funderet i en levende tradition. Dette kloster fremtræder primært i af handlingen som eksempel på buddhismens eksistentielle „rum. Jens Hvass' indlevelse og grad af belæsthed i forhold til sidstnævnte klostretsituation er af en ganske enestående kvalitet, og kunne i sig selv fortjene at blive publiceret, også i forhold til den engelsksprogede verden. Afsnittet om Shinju-an er måske den hidtil mest omfattende beskrivelse af te-arkitekturens udvikling fra middelalderen frem til Edo-tiden. Der er tale om en beskrivelse der sammenskriver en viden der kun findes spredt og usammenhængende i nogle engelsksprogede værker. Jens Hvass' fortjeneste består i at sammenskrive denne viden på en klar og overskuelig måde. Der er tale om et glimrende arbejde, som bør udgives som en selvstændig bog-

publikation. Det er en del af pointen at udviklingen af te-ceremoniens rum skyldes en række store personligheder, der i en levende og dynamisk tid udvikler den unikt japanske arkitektur, som siden stivner i formen og bliver en binding, et fossil fra fortiden.

Med hensyn til afhandlingens samlede disposition kan man mene at det ville være naturligt at lade afsnittet om Hinaya, altså om den moderne virksomhed, følge Shinju-an afsnittet. Afsnittet handler om et dybt traditionsbundet håndværk som netop via en dynamisk personlighed, nemlig ejeren af Hinaya virksomheden, sprænger de arkitektoniske rammer og skaber et arbejdsrum af moderne tilsnit. I dette tilfælde en arkitektur der som modsigelse af smag og tilbøjelighed udfordrer til nytænkning. Man kan her med hensyn til arkitekten Takamatsus arbejde for Hinaya tilføje det synspunkt, at hans evne til at trodse gængse smagskoder og former for vanetænkning kan være lærerig i forhold til den måde, hvorpå vi normalt opfatter arkitekturens rolle i Skandinavien.

Helhedsindtrykket af afhandlingen er at redegørelsen for arbejdsformer - det som Jens Hvass beskriver som kategorierne A, B henholdsvis C - måske nok er afhandlingens svageste og muligvis også indebærer visse vanskeligheder i forhold til netop at beskrive en japansk kultursammenhæng.

Sammenfattende kan man om afhandlingen tilføje, at den i sit omfang, i sin empiriske grundighed såvel som ved sin originalitet kan siges at rumme op til flere afhandlinger i sig. Værket undersøger med held en række historiske og nutidige arbejdsrum såvel i Vesten som Japan, i et arkitekturhistorisk, mentalitetshistorisk og socialpsykologisk perspektiv.

Hvass fremdrager en række velvalgte eksempler på arbejdsrum af forskellig størrelse og specialisering således at undersøgelsen af de mest teknologiske, og „konceptuelt“ sofistikerede i nutidens Japan og Nordeuropa bliver sat ind i et bredt oplysende perspektiv. Det kendskab til japansk kultur, bygningskunst og historie som Jens Hvass har erhvervet gennem flere års besøg i Japan og ved studier af japansk sprog og dagligliv imprægnerer hans konkrete undersøgelser med en slående kompetence. En kompetence, som, under disse års globalisering af den internationale økonomi og de kulturelle udvekslinger der knytter sig hertil, er af uvurderlig værdi. Der er tale om en manifest indsigt i de ny asiatiske samfund som i disse år er toneangivende på den internationale arena med hensyn til teknisk omformning af dagliglivet og arbejdsfunktioner, som knytter sig til informationsteknologi.

Det er Jens Hvass' opfattelse, at fremtidens virksomhed i høj grad må forholde bevidst til sin økologiske og økonomiske indplacering, sin produktions- og produktforståelse, sit menneskesyn, sit etiske og kulturelle ansvar. Dette kræver igen, ifølge Hvass, en fornyet forståelsesramme for virksomhedsarkitektur.

Jens Hvass begrundet meget glimrende hvordan grundlæggende arkitektoniske valg har vidtgående positive virkninger på arbejdsmiljømæssige forhold.

Ganske overraskende tilføjer han samtidig, at vellykkede arbejdsmiljømæssige rammer kan opstå ved et tilfælde. Desuden at man ikke på forhånd ud fra bestemte systematiske antagelser vedrørende det arkitektoniske rums materielle formmæssige beskaffenhed kan sikre en vellykket udfoldelsessammenhæng for arbejdets funktion. Jens Hvass' afhandling udgør således ikke noget konkret eller direkte redskab for det arkitektoniske arbejde.

Afhandlingen udmærker sig ved en vidtgående grad af dømmekraft i forhold til de særlige kvaliteter det arkitektoniske rum, redskaber og værktøjer udgør.

Hvad man i øvrigt kan drage af konklusioner og retningslinier med hensyn til arkitekturens potentiale ved udvikling af et bedre arbejdsmiljøfremgår ikke entydigt, men afhandlingen er som Jens Hvass også sigtede mod fra starten en særdeles inspirerende og debatskabende redegørelse, og i den forstand vejledende for kommende bygherrer / arkitekter der måtte beskæftige sig med virksomhedsarkitektur, og i ordets dybeste betydning virksomhedskultur.

Man kan mod afhandlingen indvende, at den gennem sin meget rigelige stofmængde undertiden taber det overordnede perspektiv af syne. Afhandlingen beror på at Hvass selv udvælger sine eksempler og synes også først og fremmest at være styret af det interessevækkende, frem for det statistisk repræsentative set i lyset af moderne arbejdsfunktioner. Men hvad afhandlingen mangler som intervention i forhold til en konkret foreliggende virkelighed og livtag med denne, vinder den til gengæld gennem den demonstrerede sensibilitet og sin forståelse for det overskud af kulturel vækst, der kan ligge i et bredt spektrum af hvad der opfattes som menneskets ytringer gennem arbejdet.

Den indgående behandling Jens Hvass vier det japanske te-ritual kan synes overdimensioneret set i lyset af moderne arbejdsfunktioner og hvad vi i mere snæver forstand ville opfatte som Arbejdet, nemlig en muskel-, nerve- og intellektuel indsats bestemt ved koncentreret energi og et fokus i forhold til målet. Uagtet at dette afsnit i afhandlingen er oplysende for en bestemt sublim enhed af udførelse af funktioner og en sanselig vakthed i forhold til den fænomenologiske verden. For så vidt udgør te-ritualet en ideal horisont for måder hvorpå mennesket opfatter sig selv, som sansende, formende og konsumerende væsen.

Afhandlingen taber på intet tidspunkt den arkitektoniske dimension af syne. Samtidig sætter den i videre forstand et meget stort perspektiv for vores evne til at begribe arbejdets betydning, og den kulturelle værdi det indstifter, både i sin forløbsform og sine resultater.

„Objekt“ fortjener i denne sammenhæng at få et ord med på vejen. De egenskaber som den sammenfatter udgør i sig selv et mikrokosmos for den vision for et meningsfyldt arbejde Hvass' afsøgninger har til hensigt at gøre anskuelige. Også her kommer den norm til udtryk som han til stadighed eftersporer: mulige og vellykkede synteser af håndens og åndens arbejde.

Som akademisk præstation må man hæfte sig ved de meget omfattende kildestudier, fortolkningen af disse, overhovedet evnen til i videre forstand indenfor hele afhandlingens diskussionsramme at spille kulturelle traditioner op imod aktuelle omdannelser af de menneskelige arbejdsfunktioner. På en måde der både er reflekteret og indlevende og som trods sin patos ingen steder virker nostalgisk.

Der er tale om et arbejde af en sjælden og egenartet kvalitet der indebærer at bedømmelsesudvalget med glæde tildeler Jens Hvass phd-graden for denne afhandling.

Karin Skousbøll

Flemming Skude

Hans Lauridsen

Carsten Thau